

Fra serien: Set Nedefra

Af Jørgen Olsen

EN 'BETRAGTNING' OM, -----

----- NÅR LIVET SLUTTER

INDLEDNING

For endnu engang at understrege hensigten med min serie 'Set Nedefra', vil jeg indledningsvis gentage, at målsætningen er at skrive det ned, som optager mig her og nu i skrivende stund. Således ud fra hvor jeg er netop nu, og det uanset hvad der officielt er 'in' p.t. Således også et opgør med den professionelle og officielle meningsdannende kulturkreds. --- Det er desuden en klar hensigt, at påvirke andre som jeg selv, **skal vi kalde os vor tids 'almue'**, til netop at 'tage fat' og selv skrive på tilsvarende måde.

Desuden at efterlade meninger og 'betragtninger' til mine efterkommere. Det ville jeg nemlig have ønsket mine forældre og bedsteforældre havde gjort. Det savner jeg meget i dag, for bedre at kunne forstå en helhed omkring min familie, min egen person og de påvirkninger der har præget mig. -- Således ikke mindst til mine efterkommere, børn, børnebørn etc. --- **Det er så også min bevæggrund til lige netop at skrive om et så vanskeligt emne, -- som min egen død.**

Døden er så vanskelig at tale om i vor kultur. Men i min alder har der efterhånden været rigelig mange begravelser omkring mig. Nu vil jeg lukke munder op omkring min egen situation -- **når livet slutter.** --- Og det medens jeg stadig har et meget godt helbred, trods mine p.t. 72 år. Men livet kan slutte før man forventer, og det gælder jo hele livet igennem, ikke kun betinget af alder. --- **Der er kun et 'hårs-bredde' mellem 'liv og død'.**

Der er meget at ordne når et menneske dør. Det er en stor opgave for den eller de efterladte. Begravelsen foregår for de fleste på en af Folkekirkens kirkegårde. Det er kun få steder og måske alene i nogle af de største byer, at der er kommunale gravpladser. Jeg har været med til en bisættelse i en sådan sammenhæng. Her var der et stort kapel og en sal med orgel og klaver. Denne sal kunne således anvendes til såvel en kirkelig handling, som en hvilken som helst anden form. -- **Der var lige vilkår, også prismæssigt.** -- I skrivende stund er netop oplyst, at et gravsted nu må påregnes at komme til at koste omkring 50 % mere end hidtil. Døden har en pris. Der bliver tjent på den.

Det er i almindelighed således en tradition, at begravelser udføres fra en kirke, med en præst og ud fra kirkelige ritualer og traditioner. Det må endda være en meget høj procentdel, antagelig højere en landsprocenten af medlemmer i Folkekirken. **Også ikke medlemmer kan mod betaling få en kirkelig begravelse eller bisættelse, hvis præsten tillader det og får sin betaling herfor, til trods for, at præster er statsligt aflønnet.**

Og så kommer min egen oplevelse heraf. Jeg har i mange år reageret på, at en kirkelig begravelse mere er at tale om Gud og at 'dyrke' det guddommelige. Den gøres til 'forkyndelse'. Det er sjældent den afdøde får meget mere omtale ved en sådan kirkelig handling, end navns nævnelse og nogle få ord på måske et par minutter. --- **Det gør jeg op med.** --- Ved et selskab sad jeg engang ved siden af en præst. Vi kom til at tale om emnet. Præsten forklarede mig, at det vigtigste tidspunkt for en forkyndelse om Gud, netop var når mennesker var i sorg. Da lytter mennesker mest lyd forklaringen. --- **Det svar øgede mit ubehag ved den kirkelige handling.**

Det står nu klart for mig, at jeg ønsker noget andet ved min afgang fra livet. I mange år har jeg nøjedes med at sige til mine nærmeste, at hvis en præst begynder at læse op af gl. testamente ved min begravelse, så vil jeg banke på låget fra min kiste. --- Men nu tager jeg endnu mere afstand. Jeg siger rent ud, at jeg vil ikke finde mig i, at min død skal misbruges til at sikre præsternes eget job, og udnytte min afgang fra livet til alene at tænke på deres eget 've og vel'. --- **Mit liv har været et 'menneskeliv', og dette 'menneskeliv' skal være temaet ved min død. ---**

Jeg er ikke længere medlem af Folkekirken. Det betyder at en begravelse er ret kostbar, blot ved at skulle 'købe' et gravsted. Hertil at man som sådan ikke har nogen ret til adgang til kirkelige bygninger. Hvis et 'ikke medlem' skal i kirkens kapel, trods køb af en gravplads til måske dobbelt pris, så koster det alene p.t. 1.600,- kr. i mit sogn. Det er tilmed et kapel, hvor man må påregne, at flere andre døde ligger i deres kister. Der er ingen plads til en stille stund for de efterladte, og for således at tage en afsked der, og slet ikke mulighed for at sidde ned. En adgang til kirken, for at få bedre muligheder for en 'værdighed', det kan man købe sig til, men det koster mange tusinde kroner, og skal trods det være med rengøring efterfølgende. Alt dette til trods for, at jeg har været medlem af Folkekirken i næsten 70 år, og dermed har betalt ind til Folkekirkens store formue.

Jeg kalder det uværdigt, og ser det yderligere som et grundlag for en foragt af en kirke, der dyrker egne interesser, og ikke kender til værdighed, men samtidig har et monopol på gravsteder, med nogle enkelte undtagelser i de større byer. Næstekærlighed er blot noget man siger, men ikke forstår at udvise, og endelig syntes jeg det er en udnyttelse af et monopol, som jeg savner det statslige monopoltilsyn tager sig af. --- Min holdning er, at der hvor kirken ikke kan byde f.eks. et kapel med mulighed for 'værdighed', da at stille kirkerummet til rådighed vederlagsfrit. -- Men nej det vil man ikke i mit sogn, som så mange andre og måske generelt. ---

Da jeg meldte mig ud at Folkekirken, oplevede jeg virkelig hvor ussel og simpel et tankesæt der kendetegner Folkekirken. Det var for mig en ny oplevelse og erkendelse, som nu er med til at sige, min død skal være for 'mennesker', om 'menneskelivet', og ikke for at dyrke kirkens og præsternes egne interesser. Men sagen er altså, at som 'ikke' medlem af Folkekirken, da kan man ikke påregne at få stillet lokaler til rådighed til en værdig afskedsstund. I mit lokale sogn har man den tradition at leje lokaler ud, f.eks. til sammenkomst efter en begravelse. Man har dog det krav, at det ikke kan lade sig gøre, hvis grundlaget herfor strider imod Folkekirkens eget grundlag. Igen en fastlåst verden. Ingen mulighed for at gøre noget andet end det Folkekirken står for.

Jeg henviser i øvrigt til mine emner omkring Folkekirken og Teologiske fortolkninger fra serien Set Nedefra, herunder det 'håndjern', Præsteløftet, som teologer må tilslutte sig med underskrift, for at blive præster. --- Jeg vil f.eks. også gerne have gjort op med '**de tre skovfulde jord**' ved en begravelse og bisættelse. Som det hedder '**Af jord er du kommet, til jord skal du blive, men af jorden skal du igen opstå**'. Således alene et indhold fra gl. testamente, baseret på skabelsen og genopstandelsen. Det var Luthers opfattelse for 500 år siden. Han vidste ikke bedre. Men 'vi' ved bedre. Vi blev ikke skabt at en håndfuld jord, og det døde legeme vil ikke opstå på den 'yderste dag'. 'Vi ved' at vi er et produkt af en udvikling, fra det encellede væsen og frem til det vi nu er 'som mennesker'. -- **En del af en 'evolution'**.

Det skal ikke glemmes og ikke undlades omtalt, end ikke ved min død, at jeg har været tilknyttet Folkekirken, og i store dele af mit liv haft tiltro til det kristne budskab. Men efter at have læst teologi, netop at opleve en virkelig falskhed af format i forkyndelsen. Jeg er blevet undervist af professorer fra et af landets teologiske universiteter, og af den indsigt jeg fik, lærte jeg at forstå, at ingen teolog med hånden på sin egen faglighed, kan gøre og sige det man gør, og slet ikke omkring gl. testamente. ---

Men det skal tilføjes, at jeg bestemt ikke kan undlade at tænke tanken om og have opmærksomhed på, at der ude i himmelrummet eller på anden vis, findes 'eksistens' eller 'liv' af en højere dimension end vi mennesker på jorden. At 'livet' eksistere er for mig til stadighed en forundring, der kan sende tanker langt omkring. ---

--- Og så går jeg videre.

Mit ønske er at blive begravet. Det er således mit udgangspunkt p.t. Men kremering er dog en tanke der bevæger sig i mig. --- Men derudover er min umiddelbare oplevelse, at jeg ved min død ønsker at skabe mindst mulig ulejlighed. Jeg har ikke levet et liv hvor jeg har oplevet megen værdighed og anerkendelse. Når mennesker dør, tilpasses situationen hurtigt. -- Derfor siger jeg det sådan, at det skal blot 'overstås', og så erkendes at være sådan. -- Egentlig tror jeg, at jeg gerne vil dø alene, hvis jeg skulle blive alvorligt syg. Havde det været en mulighed, da også selv at have klaret alt det praktiske efterfølgende. Men en grav skal graves. Mit lig skal bæres, og jorden skal igen kastes over min kiste. -- Det kan dog gøres enklere med en urne. --- Men et ønske kan jeg have, at der må gro 'levende planter' på min grav. Det kan mit bo nok bekoste og så måske en fredningsperiode, hvor kirkegården sørger for at holde mit gravsted. Det er vel en tanke der bygger på min inderste oplevelse af, at hvad jeg ikke blev brugt til i livet, det kan jeg måske bruges til i døden, nemlig at rådne og give næring til et kredsløb, og således i princippet til 'de levende planter' i den efterfølgende fredningsperiode. **Erfaringer gennem livet viser hvor lidt vi i vor kultur besøger vore dødes grave. Sådan vil det også blive for min grav. --- Et billede på livets tomhed.**

Jeg har og er opdraget med en opmærksomhed på det '**at leve som menneske**'. Jeg har skrevet om mine opfattelser herom i artiklen **fra serien Set Nedefra der hedder 'at være menneske'**. Jeg indleder her med ordene 'min mor sagde'. Det skal henvise til, at jeg forsøger at viderebringe intentioner fra generation til generation, i håb om at mine efterkommere vil bygge videre på emnet. Hver generation har sit liv og sine livsvilkår. Jeg håber at denne intention kan finde opmærksomhed. Det er jo alene ud fra mine muligheder, derfor også udtrykket 'set nedefra'. Men det er ikke anerkendt, at 'vi' almindelige mennesker gør det. Det ligger ikke i tidens 'kultur' at respektere det. Min hensigt er, at hver enkelt menneske giver sig tid hertil, og danner sin egen opfattelse. --- Mit liv og livsanskuelser er uden betydning, -- andre sætter normerne. -- Så jeg ønsker egentlig blot, at når 'livet slutter' da at blive 'bragt bort' på lettest mulig måde. --- For det er som udtrykt i en salme ved min mors begravelse, hvor det hedder :

**Det er altings skæbne på ondt og godt, det er hvad vi selv ved om stort og småt.
At som dage kommer og svinder hen, bli'r der af det hele kun støv igen.**

Et andet element er, at der ligger dybe traditioner om, at der efter en begravelse eller bisættelse er en '**mindesammenkomst**'. --- Denne form har også ændret sig gennem tiden. Når jeg husker tilbage til min barndom og ungdomsår, så var disse sammenkomster virkelig præget af 'minder' fra de enkelte deltagere. Det kunne være på det gode eller det mindre gode. Netop som elementer fra 'et menneskeliv'. --- Allerede dengang dannede jeg den opfattelse, at der af ethvert menneskes liv kan være elementer vi andre kan tage med os i eget liv. Jeg dannede mig den lille lomme filosofi at mene, '**at vil man livet, kan alt fra livet bruges**'.

Men tiderne har forandret sig. I de sidste årtier har jeg oplevet en ændring heri. Det forekommer mig sådan, at 'man' blot gør det for traditionens skyld. Form og stil er ændret på en måde så jeg ved min død godt kunne undvære den handling.

Heraf affødes således et endeligt standpunkt ved min død. Når mit liv nu ikke har opfyldt det behov jeg har haft til virke og til at påvirke, til den værdighed og respekt jeg har haft behov for i livet, da at markere min skuffelse og protest heraf, ved at ønske en markant udtalt form, når jeg dør. **Vor kultur skrider. Vi mister fodfæste.** Vi har ikke kunnet klare den store udfordring der er væltet ind over os. Vi er i splid med os selv, bl.a. omkring det der har væltet os. Det har næppe været begrundet i vor egen kulturelle 'fattigdom', men mere i, at vi ikke har nået at udvikle kulturen til de store forandringer. Det er i øvrigt min grundlæggende holdning, at grænser mellem lande ikke er tilfældige, og at vi mangler at udvise ikke blot forståelse herfor, men også respekt for det. Hvorfor f.eks. grænser mellem de skandinaviske lande, med så ringe forskel i vort kulturgrundlag. Men flere hundrede års udvikling i den sammenhæng, har således gjort, at det skulle være sådan. --- Og det har vi vel alle det godt med. --- End ikke den lille kultur forskel har vi set anden udvej i, -- end at opdele os. ---

Og så er der nu kommet helt andre kulturforskelle ind, af en så betydelig forskel, at det er uden sammenligning. --- *Og det er blevet os der må tilpasse os. Vi er et rige der er i splid med os selv. Sagt fra Martin A. Hansens 'Løgneren' : 'Ethvert rige der ligger i splid med sig selv ligger øde'. --- Desuden sat op mod, at vi hver eneste dag konfronteres med skyderi og drab. Det minder mig om en Westernfilm, hvor der var sat en dusør på en person, "død eller levende". Det blev sagt sådan : "Der hvor livet ingen 'værd' har --- der har døden en pris". ---*

Hvad gør man så hver især. Uden mulighed for at blive hørt og påvirke tingenes tilstand, men blot se på, -- at andre 'gør det'. Vi er ukritiske overfor vort eget 'system'. --- Har jeg da andet at gøre, end at markere mig stærkt på anden vis ?

--- *Min konklusion er således, at min reaktion på alt det ovenstående må være følgende:*

Der hvor jeg dør jeg skal blot lægges i en kiste og overlades til en bedemand. Bedemanden skal sørge for at jeg føres direkte til en gravet grav. Vælger jeg inden da at lade mig 'kremere', vil det blive enklere. Men pointen er, at der ikke skal være nogen højtidelighed eller sammenkomst ved min død. --- Når der så ud fra nuværende betragtning om en begravelse er foretaget jordpåkastelse, så kan bedemanden sende en sms til et nærmere angivet familiemedlem om, at nu er det sådan. --- Jeg erkender det med en urne er noget enklere. ---

Sådan mener jeg det vil være bedst for mig og det liv jeg har haft. Jeg formåede ikke det jeg gerne ville og for meget i livet har skuffet mig. Bl.a. fra mennesker jeg viste tillid. Men nu kan jeg med en 'stærk' handling gøre opmærksom på, at der var noget jeg ville, men måske ikke formåede, eller ikke fik mulighed for, eller ikke blev hørt i. Hensigten er at sende et 'signal' om, at tænke mere over alting i livet. --- Et nøgleord kan være begrebet 'dannelse', her udtrykt med et citat af forfatteren Goldschmith, der har formuleret det sådan :

"Ved dannelse forstår jeg den udviklede evne til at være opmærksom". -- Måske kunne det bidrage til styrkelse af den kulturelle udvikling

--- *En tanke, en drøm og et ønske ---.*

Men så står der tilbage en anden dimension. Det er den dimension hvor jeg selv i levende live gerne ville foretage begravelser for mennesker med de samme livsopfattelser som jeg selv giver udtryk for, eller som med samme intensitet har sine personlige opfattelser. Der er ingen facitliste på det rette menneskeliv.

Men min respekt og værdighed står til de mennesker, der 'tænker', 'vurdere' og danner 'idealer' om livet. Således ikke mindst de der som jeg, gerne vil se en bevægelse i almene traditioner omkring vort livs afslutning, når 'livet slutter'. En sådan begravelsesceremoni vil naturligt få et indhold præget af den afdøde og dennes familie. Det er som en forudsætning, at de efterladte respektere, at den afdødes begravelse bliver i denne ånd.

Derfor har jeg lyst til at tænke en sådan situation igennem. Men da jeg ikke har en konkret situation at hægte et forslag på, da at bruge min egen person til denne 'egen' tænkte situation. Det vil så naturligt blive ud fra de intentioner jeg *fra serien Set Nedefra har udtrykt omkring Jysk Humanisme.* Det betyder bl.a., at sammenhængen med familiens traditioner, og måske tilsvarende omkring den afdødes fortid, vises med en værdighed for, at det kristne grundlag kan have været en del af livet. Slægt efter slægt har gennem århundreder haft sådanne traditioner. Men handlingen vil dog blive præget af et muligt opgør eller revision heraf.

I min egen verden vil det være naturligt at erkende min 'mindre værdige' opvækst i et lille samfund. Det kan være svært at gå dybere heri i denne sammenhæng. Men det er netop et udgangspunkt der fik afgørende indvirkning på mit liv. I virkeligheden har jeg først nu i en alder af 72 år fundet årsag og sammenhæng, og kan da tilføje den dobbelthed der ligger heri, trods alt at kende hertil. På den ene side en skuffelse over årsagen og den påvirkning det gav, men på den anden side glæden ved at nå at kende sammenhængen. -- Således også for mine børn, for min opvækst og dens følger har fulgt mig gennem livet.

Der skal en central dimension med fra det grundlag jeg har kaldt Jysk Humanisme. Jeg er opvokset i et stærkt kirkeligt orienteret hjem, og har gennem en stor del af livet haft en tilknytning til det kristne grundlag. Desuden en erkendelse af en varieret vandring gennem mange år 'ud af' og 'ind i' kirken, indtil jeg bl.a. via Folkeuniversitetet læste teolog gennem flere år. Da lærte jeg at forstå at den teologiske viden i dag, er så langt videre end det Lutherske grundlag Folkekirken bygger på. Siden har jeg været helt afklaret med min udmeldelse heraf.

Men som 'minde' om den mellemliggende periode, kunne det for dele af indholdet være relevant at erindre det ved at synge **St. Blichers** : **'Hulde engel du min barndomsven, tro ledsager i de svundne dage ---'**. Men blot som en historisk erindring, -- ikke som gældende i dag. --- **Nu med udgangspunkt i 'menneskelivet'. Vi må og skal standse op omkring det emne.** Jeg er meget optaget af vore digtere fra 17 og 1800-tallet. Det er for mig vor kulturs egentlige vugge, eller rettere det der fulgte efter vuggen, der hvor vi begynder at 'gå'. Det var en anden tid at leve i, men mennesket var ikke anderledes end nu. Derfor må der godt ud over tale om 'menneskelivet' også blive sunget sange fra den tid og frem til nu, --- men helst i samme ånd.

Som eksempler på mulige sange i den ånd jeg forestiller mig kan nævnes :

Om mennesket i livet og samfundet :

Inger Christensens : "Et samfund kan være så stenet, at alt er en eneste blok --".

N. F. S. Grundtvig : "Et jævnt og muntert virksomt liv --".

" " : "Moders navn er en himmelsk lyd --".

" " : "Jeg gik mig ud en sommerdag at høre --".

B. S. Ingemann : "Til sagn og eventyr --".

Piet Hein : "Du skal plante et træ --".

Ambrosius Stub : "Hvad vindes på verdens vidtløftige hav --". (Evt. uden vers 6)

(Evt. læse 'Verden er et flyvesand', og /eller 'Jeg lever vel fornøjet')

Kim Larsen : "Om lidt bliver her stille --". (Evt. til fælles afsked)

Og om vort land :

Johs. V. Jensens : "Hvor smiler fager den danske kyst ---". (Evt. blot enkelte vers)

H. C. Andersens : "I Danmark er jeg født ---".

" " : "Jylland mellem tvende have ---".

Valdemar Rørdams : "Danmark, i tusind år ---".

L. C. Nielsens : "Jeg ser de bøgelyse øer ---".

Chr. Winthers : "Her gad jeg bo og bygge ---". (Evt. blot enkelte vers)

--- Og meget mere kunne føjes til ----. Men altså 'tanker', 'drømme' og 'ønsker'.

-- Men lad min død blot være det jeg har tegnet billedet af i det forud omtalte afsnit. ---

Jørgen Olsen (2011)

APPENDIX :

Af Ambrosius Stub :

*Verden er et flyvesand
Sandet blinder os vort øje
Sandet volder foden møje
Til vi når det faste land.*

*Jeg lever vel fornøjet, Foruden store ting
Min fod er ubemøjet, Og fri fra høje spring
Ved jorden er jeg født, Ved jorden har jeg brød
Alt vel og nok, jeg nøjes dermed, indtil min død.*

Fra serien: Set Nedefra kan nævnes flere supplerende materialer, der evt. kan give bidrag til en videre udvikling af betragtninger : (med henvisning til www.setnedefra.dk)

I serien ligger der nogle kortfattede biografier om bl.a.

Grundtvig, Søren Kierkegaard, St. Blicher, B. S. Ingemann, H.C. Andersen, Ambrosius Stub m.fl.

Ligeledes i samme serie artikler som :

Om 'At være menneske'. Om 'Mental udvikling, -- og at have det godt', Om 'Jysk Humanisme', Om det sensitive menneske', Om 'At spise efter blodtype', Om 'Landdistrikternes fremtid', Om 'Folkekirkens Liv', Om 'teologiske betragtninger' m.m.